

Oponentský posudek na habilitační práci **Mgr. Michala Pinka, Ph.D.** „*Teritoriální homogenita a heterogenita českých senátních voleb 1996–2016*“ předložené k habilitačnímu řízení na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně.

Předložená habilitační práce se zabývá analýzou prostorových aspektů senátních voleb v České republice. Ačkoliv byla existence Senátu jako horní komory Parlamentu České republiky ustanovena již přijetím Ústavy České republiky, která nabyla účinnosti již datem jejího vzniku k 1. lednu 1993, spory ohledně konkrétní podoby zákona o volbách do Senátu způsobily odklad prvních senátních voleb až na rok 1996. Předložená habilitační práce se proto zabývá kompletním souborem volebních výsledků senátních voleb, které byly uskutečněny v samostatné České republice. Zájem o senátní volby v České republice autor dizertační práce zdůvodňuje skutečností, že jsou, v porovnání s volbami do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, zkoumány velmi málo, ačkoliv jsou v mnoha ohledech zajímavé – senátoři jsou voleni přímo voliči, používá se přitom dvoukolový většinový volební systém, probíhají každé dva roky (protože se volí vždy třetina senátorů na šestileté volební období), přičemž se jednotlivé senátní volby různým způsobem kombinují s dalšími volbami (například s krajskými či obecními), resp. se odehrávají v různých obdobích volebního cyklu určeného primárně „prvořadými volbami“, tedy volbami do Poslanecké sněmovny. Všechny výše zmíněné vlastnosti českých senátních voleb z nich činí volby relativně originální i v evropském kontextu., což je další důvod pro jejich analýzu.

Deklarovaným cílem práce je „analyzovat prostorový kontext voleb do horní komory českého parlamentu primárně za pomoci dvou konfliktních linií a to centrum – periferie a město – venkov. Text tedy odpoví na otázku, zda a případně jak se odlišují volební výsledky v jednotlivých obvodech a také větších celcích – makroregionech České republiky“. Práce analyzuje prostorové aspekty výsledků senátních voleb, proto primárně vychází z dat o výsledcích senátních voleb v jednotlivých senátních obvodech a obcích, jak jsou publikovány Českým statistickým úřadem. Jak sám autor správně připomíná, všechny výsledky provedených analýz je třeba chápat jako výsledky analýz agregátních dat, kde nejmenší jednotkou sledování je obec a nezaměřovat je s analýzami dat např. rozhovory nebo jiným typem šetření s individuálními voliči. V rámci takto definovaného cíle a při vědomí omezení, která poskytují agregovaná data, se autor zabývá výsledky senátních voleb velmi zevrubně, zkoumá je z různých úhlů pohledu a používá při tom různé metody.

Samotná práce je členěna do celkem šestnácti kapitol. Po úvodní kapitole se autor soustředí na formulaci cíle práce a představení její struktury. Ve třetí kapitole shrnuje zásadní charakteristické rysy českého Senátu a srovnává je s jinými horními komorami parlamentů řady dalších zemí, přičemž se soustřeďuje na jeho specifické rysy. Ve čtvrté kapitole jsou představena teoretická východiska práce – především teorii konfliktních linií Rokkana a Lipseta a teorii voleb druhého řádu Reifa a Schmitta – pojednává rovněž o základních metodologických otázkách a to jak v obecné podobě, tak v podobě představující analytické metody a data, která v práci následně využívá. Zvláštní pozornost věnuje podrobnému představení tří variant tzv. „indexů shody“ uvedených do politologické literatury nizozemským politologem Arjanem Schakelem, tedy *indexem shody stranického systému (NN-RR)* ukazujícím, „jak odlišný je celostátní systém a systém na úrovni jednotlivých senátních obvodů“, *indexem shody elektorátu (NN-NR)* charakterizujícím, „jak se elektorát mění v jednom typu voleb a ve stejnou dobu v závislosti na volebním obvodě“ a *indexem volební shody (NR-RR)* měřícím, „jak se elektorát chová na stejném území, ale v jiném typu voleb“, které všechny v následujících analytických částech práce využívá.

Po krátké kapitole představující postoje politických stran k Senátu a jeho vzniku autor podává přehled o výsledcích výzkumů týkajících se českého Senátu, neomezuje se přitom jen na politologické práce, ale zmiňuje o práci badatelů s příbuzných disciplín, jako je například sociologie. Sedmá kapitola je převážně věnována popisu volebního systému, který se používá při volbách do Senátu v České republice, jsou představeny základní výsledky voleb, počty a charakteristiky kandidátů a jejich vývoj v čase, kompetitivita voleb, stejně jako proporcionalita, resp. disproporcionalita mezi procentem hlasů a podílem senátorských křesel, pro jednotlivé nejvýznamnější strany (ODS, ČSSD, KDU-ČSL, KSČM), resp. skupiny stran (autor je definuje jako liberální parlamentní strany, populistické strany a ostatní strany) a nezávislé kandidáty.

Další kapitoly se soustředí na představení výsledků vlastní analytické práce. Osmá kapitola pojednává o územním rozložení volební podpory v senátních volbách. Za použití tří indexů shody analyzuje výsledky senátních voleb v jednotlivých senátních volebních obvodech ve srovnání s celostátními výsledky voleb do Poslanecké sněmovny a výsledky voleb od Poslanecké sněmovny v senátních obvodech, a také srovnává míru shody mezi celostátními výsledky voleb do Poslanecké sněmovny s výsledky těchto voleb přepočtených do senátních volebních obvodů (což je v podstatě obecnou mírou prostorové diferenciací volebních preferencí). Všechny tyto analýzy dělá jak pro všechny senátní obvody, v nichž se v příslušný rok konaly volby, ale také zvlášť pro tři různé typy senátních obvodů (autor je, podle mě trochu nepřesně, nazývá makroregiony) – městské senátní obvody, senátní obvody v Čechách (mimo městských) a na Moravě a ve Slezsku (mimo městských). Ve velmi rozsáhlé deváté kapitole jsou detailně stejným analyzovány výsledky jednotlivých nejvýznamnějších stran, resp. skupin stran a nezávislých kandidátů. Kromě analýzy výsledků za pomoci indexů shody jsou ještě porovnávány průměrné rozdíly mezi výsledky kandidátů jednotlivých stran v senátních volbách a jejich stran v parlamentních volbách (tzv. „penalizační efekt“), koumá zisky senátních křesel v závislosti na tom, zda byla strana vládní stranou nebo součástí opozice, klasifikuje senátní volební obvody podle toho, jak úspěšní byli kandidáti strany v opakujících se senátních volbách, analyzuje úspěšnost kandidátů strany ve druhém kole podle toho, ze které strany či skupiny stran byl protikandidát.

Po krátké desáté kapitole, která je odskočením od analýzy volebních výsledků ke krátkému pojednání o shodě či odlišnosti vládních většin v Poslanecké sněmovně a v Senátu, následuje kapitola jedenáctá zaměřená na analýzu volební účasti v senátních volbách, ve které jsou identifikovány faktory podmiňující odlišnou účast v různých senátních volbách po roce 1996, a kapitola dvanáctá věnovaná úvahám o případných změnách volebního systému při volbách do senátu je jejich možnému vlivu na volební výsledky. K empirickým analýzám výsledků senátních voleb se vrací rozsáhlá třináctá kapitola, která pojednává o sousedském efektu (tj. tendenci voličů hlasovat více pro místního kandidáta než pro kandidáty z jiných měst či obcí) a jeho potenciálnímu vlivu na volební podporu kandidátů v jednotlivých obcích senátních obvodů. Tento sousedský efekt je analyzován velmi detailně, za pomoci korelační a regresní analýzy používající vzdálenost po silnici mezi místem bydliště kandidáta a jednotlivými obcemi v senátním volebním obvodu jako ukazatel „sousedské blízkosti“, zvlášť pro kandidáty jednotlivých stran v senátních volbách v roce 2014 a 2016. V následující, poslední analytické, kapitole se autor soustřeďuje na vícerozměrnou lineární regresní analýzu výsledků voleb v osmi vybraných senátních obvodech, v nichž se pomocí regresních modelů snaží odhadnout volební zisky kandidáta v obci (závisle proměnná) za pomoci znalosti hodnot řady nezávisle proměnných zahrnujících podíl katolíků, míru nezaměstnanosti, podíl vysokoškoláků, kupní sílu a sílu sousedského efektu. Patnáctá kapitola shrnuje výsledky analýz a diskutuje zjištěné v kontextu teoretické debaty o faktorech podmiňujících volební chování reflektující existující konfliktní linie ve společnosti, sousedský efekt při hlasování i charakter senátních voleb jako voleb

druhého řádu. Poslední kapitola je závěr, který se soustřeďuje na shrnutí získaných poznatků z pohledu jednotlivých stran, resp. jejich kandidátů.

Předložená habilitační práce prokazuje autorův přehled v tematice senátních voleb, jak v oblasti teorie, tak v oblasti empirické analýzy volebních výsledků. Jde o nejrozsáhlejší a tematicky nejširší analýzu výsledků senátních voleb a faktorů, které je podmiňují, která byla v českém prostředí provedena. Cíl práce je stanoven jasně, struktura práce odpovídá stanovenému cíli, snad s výjimkou některých kratších kapitol, které „odbíhají“ od hlavního tématu a byly zřejmě autorem do práce zařazeny ve snaze o co nejkompaktnější pojednání tématu senátních voleb. Za věcně nejzajímavější považuji analýzy vlivu sousedského efektu na volební podporu jednotlivých kandidátů v jednotlivých obcích a analýzu úspěšnosti kandidátů ve druhém kole senátních voleb v závislosti na stranické afiliaci protikandidáta a typu senátního obvodu. Za slabší část práce považuji použití tří variant indexů shody v kapitole analyzující úspěšnost jednotlivých stran, ve které není, podle mého soudu, využití indexů příliš smysluplné. V kapitole 13 zkoumající sousedský efekt v některých případech postrádám vysvětlení, že sousedský efekt závisí i na tom, odkud jsou protikandidáti. Např. ve volbách v volebním obvodě Louny v roce 2014 (viz str. 104) byl kandidát ČSSD Chládek z Rakovníka a u jeho voličů se projevoval jen relativně slabý sousedský efekt. Z Rakovníka byla ovšem i kandidátka KSČM Kašová, která vypadla v 1. kole a následně podpořila Chládku před kolem druhým. Ve druhém kole soupeřil Chládek se starostkou Žatce, takže sousedský efekt byl v rozhodování voličů ve druhém kole jasně patrný, více než v kole prvním, což není překvapivé, ale důsledek změny stranické a prostorové konstelace soupeřících kandidátů.

K samotnému textu habilitační práce lze mít ještě řadu drobnějších připomínek. Někdy jsou použity nejasné nebo málo srozumitelné formulace – např. „...český senátní systém je ve srovnání s těmito zeměmi více odlišný. Platí to jen u kandidátů, kteří jdou významně ideologicky od sebe,...“ (str. 26), „Z hlediska možných rozdílů jsou senátní volby uskutečněné v kratším časovém odstupu od sněmovních voleb přesnější“ (str. 44), „volební podpora ČSSD dosahuje různých změn“ (str. 49). V nadpisu Tabulky 55 se píše „Vzájemná souvislost těsnosti výsledku prvního a druhého postupujícího a volební účasti v II. kole voleb (N = 350)“, aniž by bylo jasné, jak se korelace počítá, resp. co jsou ukazatele, ze kterých se spočítala korelace. Občas se objevují věcné chyby. Na mapě 1 (str. 53) je obvod č. 5 Chomutov označen jako „nepostupový obvod“, ale v roce 2012 kandidát ČSSD do druhého kola postoupil. Na str. 60 se píše, že „KDU-ČSL je stranou, jejíž kandidáti ve většině případů nepostupují ani do druhého kola. Takových obvodů jsme napočítali celkem 48...“. V tabulce 20 na téže straně je přitom uvedeno 45 takových obvodů. V seznamu literatury je u publikace – Blažek, Jan a Kostecký, Tomáš. 1991. „Geografická analýza výsledku parlamentních voleb v roce 1990.“ Sborník České geografické společnosti 96, č. 1, 1–14. – chybně uvedeno křestní jméno prvního autora, který se jmenuje Jiří Blažek. Nakonec si jen dovoluji upozornit na některé překlepy, které v textu zůstaly - „vzhledem ke stranické příslušnosti a podpoře uspělo velkém množství“ (str. 17), „jak se kandidátům ČSSD vedlo v městské prostředí“ (str. 51), „na základě výsledků druhé kola“ (str. 60), „Just 2106“ (str. 91), „kdy k takové situace došlo“ (str. 99).

Navzdory výše uvedeným výtkám a připomínkám považuji předloženou práci za dostatečně kvalitní a doporučuji proto, aby na jejím základě byl Dr. Pinkovi udělen akademický titul docent.

V Praze, 18.4. 2018

RNDr. Tomáš Kostecký, CSc.